

ЛІТЕРАТУРА

5. Зайченко І. Педагогіка. Навчальний посібник. Київ : Освіта України, 2009. 620 с.
6. Кононова М. М., Кучма Т. В. Теоретична модель чинників особистісної стресостійкості батьків дітей із психофізичними порушеннями. Габітус. 2022. № 33. С. 97-101.
7. Кучма Т. В., Кононова М. М. Особливості психоемоційного стану батьків дітей з психофізичними порушеннями. Міжнародна науково-практична конференція «Традиції та новації у сфері педагогіки та психології» – Таврійський національний університет імені В. І. Вернадського.
8. Шевчук В. В. Емоційні переживання батьків дітей із комплексними порушеннями розвитку. Збірник наукових праць ЛОГОС, 2021. С. 31-32. <https://doi.org/10.36074/logos-01.10.2021.v2.11>

ФЕНОМЕН ЖИТТЄВОГО ПРОСТОРУ ОСОБИСТОСТІ

Кушнір Л. Г.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка
larisavitaliy2012@ukr.net*

В епоху глибинних соціально-економічних перетворень суспільства особливої гостроти набувають проблеми життєвого саморозвитку окремої особистості. У такі історичні періоди окрема особистість залишається ніби покинутою і забутою суспільними інституціями, тому проблема життєвого самовизначення, проектування власного життєвого шляху в багатьох випадках є проблемою виживання людини. Нестабільна економічна і соціально-політична ситуація в сучасному українському суспільстві, швидкоплинні умови життя кожної людини, різноманіття ідеологічних установок, плюралізм думок, політичних пристрастей вимагають від неї постійного самовизначення. Втрата життєвих орієнтирів є надзвичайно важкою психологічною проблемою, яка потребує від психолога глибокого розуміння механізмів формування життєвої перспективи людини, її ціннісних орієнтацій, розуміння власного життєвого шляху і проблем, що на ньому виникають. Життєвий шлях особистості не можна розглядати тільки як біологічне дозрівання й розвиток, з іншої сторони – це не тільки соціально-історичний процес, процес соціалізації особистості. Це унікальна, своєрідна драма буття особистості, кожен акт якої – результат зіткнення безлічі індивідуально-неповторних характерів і життєвих обставин, соціальних і природних умов існування. Для розуміння людини як суб'єкта власної життєтворчості важливим є розуміння взаємозв'язків і взаємовпливів людини, її внутрішнього світу та оточуючого середовища.

Поняття «життєвий простір» було запропоновано і використано німецько-американським психологом К. Левінім в концепції топології та теорії поля. Синонімами «життєвого простору» у нього виступають поняття «психологічного простору» та «психологічного поля», яке включає до себе: уявлення індивіда про своє майбутнє та минуле, теперішнє його положення; певні його очікування, бажання, потреби, мотивація, цілі, настрої, страхи, тривога, ідеали, мрії; психологічне оточення як воно існує для індивіда, а також фізичний та соціальний світ, який може впливати на цей простір індивіда. Досвід особистості є важливою та невід'ємною частиною її життєвого простору. Досвід, образно висловлюючись, - це тканина, яка заповнює життєвий простір особистості, а події - це візерунки на цій тканині: закінчені цілісні візерунки - наповнені смыслом, не закінчені візерунки - набувають смыслу чи не набудуть його ніколи. Іншими словами, людина набуває досвід (ментальна площа життєвого простору), наповнює його певним значенням та смыслом і це відбувається відбивається на її життєвому просторі[3, с.3]. Життєвий шлях органічно поєднує біологічне й історичне, соціальне й індивідуальне. Це поєднання відбувається в особистості, в її активності, вчинкові [1, с.10]. Поняття життєвого шляху виявляється різноманітним і багатовимірним в порівнянні з іншими спорідненими поняттями, такими як життєве самовизначення, життєвий цикл, онтогенез, життєві стратегії, час життя, віковий розвиток та ін.. Воно передбачає численні впливи і тенденції в межах однієї біографії. Лише кінець життя ставить крапку у визначенні остаточного характеру життєвого шляху окремої особи. Наукова цінність поняття життєвого шляху полягає у тому, що воно дозволяє цілісно і, в той же час - конкретно розглянути кожен особистість, яка має свою власну історію, свій сценарій життя, який вона намагається реалізувати. Цей сценарій – життєва перспектива, складається у відповідності до головних мотивів, прагнень, сподівань, мрій усвідомлюваних або неусвідомлюваних, певних уявлень відносно перспектив життя, які обумовлюються досвідом і впливом середовища. Ось чому застосування поняття життєвого шляху в процесі наукового дослідження або надання практичної психологічної допомоги людині дозволяє більш системно підійти до проблем особистості та її розвитку, більш ґрунтовно дослідити факти і явища, які стосуються соціального та індивідуального буття людини. Феноменологія життя представлена у свідомості індивіда двічі: як невід'ємна властивість універсуму живої природи і як переживання власного існування. У першому випадку кожний індивід є лише часткою цього загального універсуму життя і він нібито «занурений» у цей нескінченний потік життєвих процесів і циклів. А у другому випадку – це суто внутрішній процес індивідуального існування, де людина, певною мірою, контролює, керує і несе відповідальність за його розгортання і здійснення. Проте, це не два окремих «життя», не два різних процеси – вони пов'язані між собою і є певним відображенням одного одним: кожне індивідуальне життя є часткою загального природного універсуму жит-

тя, а природне життя є органічною часткою життя людини [2, с.9]. Людина - суб'єкт пізнання й дії, що представлений лише частково через свою свідомість. Простір не існує поза людиною, так само як людина не існує поза своїм простором. Людина зрештою змінює, ламає, долає, вдосконалює світ, створюючи нову дійсність, для того, щоб її сутність перебувала в постійному самоствановленні, постійній самореалізації, нарешті, постійному самотворенні. З усіх якостей людини найважливішою вважається здатність бути суб'єктом психічної активності, що безпосередньо регулятивно впливає на свою психіку, і опосередковано впливає на навколишній світ. Суб'єкт здатний перетворювати власну життєдіяльність у предмет практичного перетворення, відноситись до самого себе, оцінювати способи діяльності, контролювати її хід і результати, змінювати прийоми, бути творцем своєї історії. Життєвий простір особистості можна розглядати як «психологічне ядро» її життєвого світу, в якості якого виступає найбільш значима частина життєвого світу в тій формі, у якій вона для неї існує, визначаючи найбільш важливі сторони життєдіяльності суб'єкта. Світ для суб'єкта є не просто світом, його життєвим світом, всі відносини і зв'язки з яким створюються його життєдіяльністю [4, с.25]. Звичайно, особистість не може розвиватись не створюючи як свою історію, так і історію свого часу. В загальному випадку, хоча вирішальними для розгортання життєвого шляху виявляються життєва подія і конкретний вчинок, але наявність життєвого проєкту, здатність людини не тільки до певною мірою вибору зовнішніх умов, а також і до їх формування в певних межах, не можуть не вплинути на її здатність до вибору і формування життєвих подій і тим більше вчинків. І якщо з більшою упевненістю про вирішальний вплив на життєвий шлях особистості подій і вчинків можна казати у її ранньому віці, то для зрілої людини більш значущою і характерною є її здатність, за умов наявності життєвого досвіду, життєвого плану, бажання і волі, до вибору і формування обставин і вчинків. Такий підхід до особистості дозволяє, з одного боку, простежувати вплив культурно-історичного часу на людину, а з другого боку, вплив людини на свій час. Останній може бути в окремих випадках значним або навіть вирішальним. Австрійський психолог Ш. Бюллер вважає, що людина має природне прагнення до самоздійснення, яке розглядається як підсумок всього життя, під час якого було реалізовано все, чого прагнула людина, і визначається життєвими цілями та особистісними цінностями. Авторка провела аналогію між життєвим і історичним процесами і запропонувала вважати життя особистості особистісною історією, намагаючись розглянути життя людини не як послідовність випадкових подій, а як ланцюг закономірних етапів, розглянути разом із тим внутрішнє життя людини як окремий світ із своїми законами. Це індивідуальне, особистісне життя в його динаміці вона назвала життєвим шляхом особистості.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що життєвий шлях особистості у тому або іншому вигляді є предметом досліджень у всіх соціогуманітарних

науках – філософії, історії, соціології, релігієзнавстві, мистецтвознавстві, педагогіці та ін. У психологічному розумінні життєвий шлях особистості – це складна, системно-понятійна багатомірна категорія, що передбачає розкриття індивідуальної історії людини, сукупність подій та обставин індивідуального розвитку особистості. Найважливішою складовою картини світу індивіда є його життєвий простір. А точніше, життєвий простір постає одним зі способів структурування реальності свого життєвого світу, що відбиває фундаментальні характеристики буття людини у світі, істотні характеристики його причетності своєму життєвому світу, культурно й індивідуально. Визначення суттєвих особливостей феномену життєвого простору особистості дає можливість не тільки зрозуміти порушення в яких сферах життєдіяльності призводять до відчуття неблагополуччя у житті особистості або ж сприйняття життєвих ситуацій як проблемних, а також надання психологічної допомоги щодо подолання стресових ситуацій і використання власних психологічних ресурсів особистості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Назарук О.М. Особливості підходів вивчення життєвого простору особистості// Актуальні проблеми психології: Психологічна герменевтика. 36. наук, праць / За ред. Н.В. Чепелевої. К.: Міленіум, 2005. С.9-19
1. Особистісні детермінанти еколого-орієнтованої життєдіяльності : монографія / Ю.М. Швалб, О.Л. Вернік, О.О. Вовчик-Блакитна, О.В. Рудоміно Дусятська [та ін.]; за ред. Ю.М. Швалба. К.: Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України, 2018. 330 с.
2. Панок В.Г., Рудь Г.В. Психологія життєвого шляху особистості. К.: Ніка-Центр, 2006. 280 с.
2. Титаренко Т.М. Життєвий світ особистості: у межах і за межами буденності. К. : Либідь, 2003. 376 с.

ПРОБЛЕМА ВІКТИМНОЇ ПОВЕДІНКИ У ПІДЛІТКОВОМУ ВІЦІ

Лаврентьєва Ю. А.

*Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка
y.u.l.i.a.lavrenteva3131@gmail.com*

Проблема віктимної поведінки з кожним роком набуває все більшого значення у сучасному суспільстві. Особливо значущою така проблема є в кризові, критичні періоди особистісного становлення, до яких відносимо і підлітковий період, коли молода особистість має виражене прагнення дове-